

Tot mijn Baälschem-schilderijen

Door R o s y L i l i e n f e l d

Het zou misschien dezen of genen lezer interesseren te weten te komen welk innerlijke beweegredenen het mogen zijn, die een kunstenaar heden ten dage aanleiding geven, met zijn griffel gebeurtenissen uit al lang verleden tijden in een schilderij af te beelden en aan zulk een arbeid jaren toe te wijden; in het bijzonder het leven en werk van de Chassidim, een sekte, die in het hedendaagse Jodendom, op misschien beperkte gebieden in het oosten na, geen betekenis meer heeft, en van diens Zaddikim (leiders) slechts nog enkele nakomelingen als 'wonderrabbi' voortleven. Beslist waren de Chassidim een kleine sekte, die slechts tijdens het leven van hun grote stichter en leider, de 'Baälschem' en hun onmiddellijke opvolgers een korte bloeitijd hadden, om dan de neergang ten deel te vallen, maar ze hebben de grote verdienste, binnen het Jodendom een mystiek gestalte te hebben gegeven, die enig is in zijn soort, en pas deze j o o d s e m y s t i e k ook in schilderijen af te beelden leek mij een geweldige en prachtige opdracht; ze is immers, in spijt van haar oneindelijke veelsoortige gezichten, nog nooit van een kunstenaar worden getracht.

Na de realistische, heel onmystieke levensbeschouwing in de tweede helft van de negentiende eeuw, in de beeldende kunst in het impressionisme realiseert, beleeft de mystiek sedert enkele decennia een wedergeboorte. Niet meer geldt het de kunstenaar waard om na te streven, de wereld weer te geven, zo als ze zich aan het oog vertoont, maar hij zoekt de verbinding tussen de vergankelijke verschijning en het eeuwige, het eindige en oneindige, het voorwaardelijke en onvoorwaardelijke. Er is hier niet de plaats, in te gaan op het wezen van de kunstbeoefening, die onder het trefwoord 'expressionisme' is bekend geworden; ook hebben dit al aanzienlijke kunstgeleerden met treffende woorden gedaan, maar misschien wordt het uit deze weinige woorden duidelijk, wat het voor een kunstenaar betekent, in de chassidische legenden een wereld te hebben gevonden, waarin het reële en het irreële flikkerend in elkaar spelen, waarin alledaagse dingen zich onmiddellijk in herkenningsteken van een hogere wereld veranderen en symbolen van de bovenwereld meteen aards aandoen. Hier is dus een geweldig onderwerp, diens figuratieve afbeelding verlangt, dat het concrete, schijnbaar reële, irreëel wordt, symbolisch voor het werkelijk reële, dat is het geestelijke, goddelijke, dat in en over alle dingen is. Maar daarmee is een enge verbinding tussen k u n s t e n r e l i g i e gegeven, of ook de 'kunst als uitdrukking van het religieuze beleven'. Net in de hedendaagse tijd, waarin het verlangen naar inhouden van de kunst weer meer en meer op de voorgrond treedt, nadat het 'l'art pour l'art' van het verleden eeuw tot vervreemding van de kunst, als het luxebehoefte van de rijke mensen heeft geleid, wordt hier een nieuwe weg met vele mogelijkheden gewezen.

Zo als alle mensen de zinnelijke indrukken met elkaar gemeen hebben, zo zijn ook de bovenzinnelijke, als hun tegenstellingen, algemeen geldig. Eruit volgt, dat de mystieken van alle volken iets met elkaar gemeen hebben, iets, dat tot wederzijds begrip buitengewoon is gepast. Duidelijk te voelen was dit gemeenschappelijke bij het volgende belevens: Bij gelegenheid van de tentoonstelling van mijn Baälschem-bladen in het kunstnijverheidsmuseum zijn christelijke kringen opmerkzaam geworden op de platen en vraagden de schilderes M. B a t t e n b e r g ze in hun gemeenten als foto's [dia's?] te tonen. Ondanks hun joodse eigenaardigheid kwamen ze er niet als een vreemd voorwerp over, en er

was op deze avonden iets van nadering en begrijpen te speuren, een verkwikking voor de ziel in onze verscheurde tijd. Misschien zou hier van joodse geleerden bezwaar worden gemaakt, dat de werking op niet-joden daaruit voortspuit, dat zich in de overlevering van de Baälschem-legenden christelijke mystiek zou hebben geldend gemaakt, zo als ook de vaker in legenden naar voren komende zielsverhuizing laat concluderen, dat er van oostelijke, misschien Perzische invloeden sprake kan zijn. Erin zou een greintje waarheid zijn, zeker is, dat de legenden van de Baälschem een belangrijke factor van het vraagstuk der overbrugging van de tegenstellingen tussen de confessies vormen, een probleem, dat heden ten dage zeer naar voren is gekomen.

Ik maakte boven gewaag van het woord 'eigenaardigheid' van de chassidische mystiek, want in tegenstelling tot de mystiek van andere volken valt hun geweldige levensaanvaarding op, die zich vaak gewoonweg extatisch openbaart. Men kon ze haast een 'vreugdemytik' noemen. Wat doet het zeldzaam aan, dat deze vreugdemytik werd vorm gegeven in een tijd van vernedering, van de zwaarste levensstrijd in de engte en duisternis van het getto. Men speurt, hoe de goddelijke gerechtigheid aan de terneergedrukte, ingeperkte ziel het geweldige elan gaaf, zich omhoog te werken in de oneindige regio's van het heelal; en tot aan de uiterste grenzen van het voorstelbare, hemel en aarde evenzeer vertrouwd in te betrekken in hun geven van gestalte. Zo als de vernauwde loop van het geschut de stootkracht van het projectiel verhoogt, zo was het misschien juist de moeilijkheid van dat aardse bestaan, wat deze gloeiende, extatische mystiek liet ontstaan, als bewijs, dat niets de kracht van een levendige ziel vermag te remmen. En zo kunnen in de tegenwoordige tijd de legenden van Baalschem in woord en beeld de mensen troost geven, de troost, dat de zwaarte van de tijd als krachtbron de weg vrijmaakt tot een waarachtig vrij verinnerlijkt leven."

[Eliesser ben Israel (1700 - 1760) werd bekend als Baäl Schem Tov (woordelijk: Meester van de goede naam). Iris Pollatschek, Wolf-Rüdiger Schmidt (Hg.), Der brennende Dornbusch, Gütersloh 2004, Seite 51]